

Ne korak preveč, korak premalo

Miselno in praktično nedvomno produktiven premik težišča v pojmovanju demokracije od ciljev k sredstvom, ki smo mu priča pri nas, bi bilo vsekakor koristno opremiti z ustrezno mero kritične skepse, ki morda lahko opozori na past nedoslednosti lastnim izhodiščem. Aktualne razprave o političnih sredstvih, s katerimi naj bi zagotovili javno in enakopravno vplivanje ljudi na urejanje družbenih zadev ter na drugi strani preprečili zaprto, monopolno zlorabo moči in oblasti v ozke zasebniške namene, namreč v mnogočem puščajo odprt prostor za v manipulacijo ali samomanipulacijo zavajajočo retoriko. Tisto, kar bi nas pravzaprav moralo skrbeti in kar bi najbrž moralo biti tudi predmet celovitega znanstvenega razmisleka, ni oblikovanje projektov in rešitev, ki bi bili za obstoječe družbene razmere in razmerje sil v Sloveniji in Jugoslaviji preveč radikalni. Nasprotno: mnoge ideje tudi iz kroga navidezno politično najbolj korenitih, šokantnih, kaj šele tistih iz delavnic partijske preнове, so *premalo radikalne* in v tem smislu najbrž celo pod ravniyo sodobnih spoznanj o mehanizmih družbenega vladanja, ki se na primer povezujejo s sodobnimi razmišljanji o civilni družbi, novih družbenih gibanjih ali z razmišljanji o mikrofiziki moči in oblasti, nedvomno pa so daleč pod zahtevami časa.

Pri tem mislim na celo pahljačo tistih projektov ali konceptov, katerih poglobitvena ideja je spreminjanje osnovnih organizacijskih oblik artikulacije političnih interesov ter spreminjanje drugih formalnih okvirov političnih odnosov, ne da bi se pri tem analitično lotili tistih vzvodov oziroma za idejno frazeološkimi in organizacijskimi fasadami skritih mehanizmov oblasti (oziroma politične tehnologije in metod), ki pomenijo – seveda za tiste, ki jih posedujejo ali obvladajo – ključne organizacijske faktorje za doseganje politične moči in vpliva na oblast. Ustvarjanje vtisa ali prepričanja, da lahko posamične bolj ali manj formalne spremembe (strankarski pluralizem, neposredne volitve, ukinjanje demokratičnega centralizma itd.) pomenijo kaj več kot le ohranjanje obstoječega prosvetljenega enostrankarskega monopola ali zamenjavo z »novimi« političnimi monopoli in da torej takšne spremembe pomenijo bistvene premike ali jih vsaj omogočajo, ne more biti nič drugega kot ideološko organizacijska manipulacija (samomanipulacija), katere rezultat bo dejansko onemogočanje enakih organizacijskih in drugih možnosti za doseganje politične moči, ter s tem onemogočanje enakopravnih odnosov, družbene in politične demokracije.

Seveda pa nisem prepričan v utemeljenost in koristnost zgodovinske naivnosti ali logike, da je pač pametneje izbrati manjše zlo, temveč se mi zdi, da je tako v znanosti kot v sami politični praksi dovolj elementov za na konkretni in zgodovinski analizi temelječem radikalnejšem koncipiranju političnih odnosov, ob katerem bo tudi (za nekatere tako bistveno, za druge pa nesprejemljivo) vprašanje pluralizma političnih oblik dobilo svoje pravo, to je bolj ali manj obrobno mesto.

Vsebinsko mi bo lažje razviti misel o tej obrobnosti, če najprej skušam odgovoriti na vprašanje, od kod pravzaprav izvira politična slepota ne le neposrednih akterjev, temveč tudi dobršnega dela družboslovja, ki vidi v spremembi formalnih oblik ali principov političnega delovanja dovolj radikalen zasuk v primerjavi s sedanjim stanjem. Zelo pomemben razlog se skriva v samem formalizmu kritike

oblastne pozicije in vloge Zveze komunistov. Dejstvo je namreč, da predvsem na kritiki vloge Zveze komunistov temelji tako koncept partijske prenovе kot tudi zahteva po strankarskem pluralizmu. Kritika partijskega monopola ZK pa je v pretežni meri ostala na makro ravni kritike državne partije v smislu institucionalnih, kadrovskih in seveda tudi sklopa skritih, nelegalnih vplivov na vsebino oblastnih odločitev. Tak globalistični pristop pa kljub nedvomni koristnosti spregleda odločilne sfere, nivoje in načine udejanjanja oblasti manjšine nad večino oziroma oblastnosti partije. Spregleda, da odločilne ovire za doseganje enakopravnosti pri oblikovanju politične moči in vpliva niso le v pomanjkanju oblik politične artikulacije konkurenčnih političnih subjektov, temveč se ovire skrivajo predvsem v samem monopolnem, izključujočem načinu delovanja in političnega dogovarjanja znotraj teh političnih subjektov. Gre seveda za način političnega delovanja, ki izrablja sicer nujno hierarhijo med intelektualnimi funkcijami kot tudi med fazami političnega procesa, ki jih morajo opraviti politični subjekti v procesu oblikovanja politične moči in vpliva, kot izgovor za uveljavljanje hierarhije med ljudmi. Gre torej za način političnega osveščanja in vplivanja, ki ne omogoča članstvu, temveč predvsem vodstvom, ožjim skupinam ali celo posameznikom (liderjem) obvladovanje, kontroliranje ali uporabo odločilnih organizacijskih sredstev za oblikovanje politične moči in vpliva. Formalna udeležba, formalno sodelovanje in aktivnost posameznikov – članstva (čim bolj je množično, tem bolj je formalno) seveda služi za ustvarjanje *vtisa* dejanskega sodelovanja in vplivanja.

Kritika, ki se torej ne loteva monopola oblasti oziroma oblastnosti nasploh tudi na mikronivojih (ne v smislu temeljnih ravni politične aktivnosti, temveč v smislu *mikrofizike* moči, vpliva in oblasti), tudi težko ponudi kaj več kot le nove organizacijske ali ideološke forme. (Takšna (nizka) stopnja natančnosti razumevanja procesa vplivanja na politične procese in odnose pa nikakor ne ustreza zahtevnosti demokratizacije, temveč prej odpira prostor novim trikom in zvijačnosti oblastnega duha. Prav izkušnje s samoupravljanjem in vsemi dosedanjimi demokratizacijami, ko je cela vrsta ideološko organizacijskih reform uspešno služila onemogočanju demokracije in umnosti, nas nazorno poučijo o tem.

Kljub temu torej, da se, še posebej v zadnjem času, ravno v mikrofiziki oblikovanja moči in vplivanja na oblast kaže ključna točka ohranjanja oblastniške pozicije ZK in zato tudi ključna točka razkrivanja te pozicije, pa se ta, tudi empirično dokaj izoblikovana zavest ne odraža v osmislitvi in oblikovanju dovolj radikalnih, konkretnih (uporabnih) konceptov, ki bi lahko pomenili drugačno kvaliteto političnega življenja nasploh.

Osnova tega nerazumevanja je *implicitno pojmovanje politične moči* kot bolj ali manj statične, nesprejemljive, a hkrati s tem bistvene, določujoče lastnosti posameznih subjektov. Zanimivo je, kako prav takšna paradigma moči najbolj služi oblastništvu kot takemu, ne glede na ideološko politične ali druge predznake konkretnih idej ali konceptov. Prav vpogled v proces oblikovanja politične moči za vpliv, vpogled v mikrofiziko moči in oblasti pa v nasprotju z omenjeno paradigmo opozori, da ni bistven problem prevelika ali premajhna moč (to je morda odločilna, ne pa bistvena točka), temveč *način produkcije te moči*, ki določa tudi imanentno monopolistično ali enakopravno usmerjenost subjekta moči. Ta produkcija pa je lahko vključujoča, kar pomeni ustvarjanje organizacijskih in drugih možnosti za sodelovanje vseh subjektov pri vseh, predvsem pa odločilnih fazah političnega procesa, skozi katere se oblikuje usklajena zavest zadostnega števila posameznikov o ustreznih ciljih, sredstvih in metodah, s tem pa tudi politična moč in vpliv. Kar bi nas moralo tu predvsem zanimati, je to, katere so te odločilne faze v politič-

nem procesu in s kakšnimi metodami političnega dela jih je mogoče ohranjati bodisi kot monopol in privilegij političnih elit ali pa razvijati kot funkcijo enakopravnosti. Slavko Podmenik opozarja predvsem na faze priprave končnih predlogov za organe, v katerih se odloča (bodisi organe političnih organizacij ali organe oblasti), na vodenje samega odločanja (kot bistveno nalogo vodstev) ter na kontrolo izvajanja odločitev in sankcioniranje.

Drugi tip in način produkcije politične moči pa je izključujoč, kar v današnjih pogojih pomeni ohranjanje ključnih faz političnega osveščanja oziroma oblikovanja politične moči in vpliva v rokah monopolnih elit, seveda ob hkratnem ustvarjanju vtisa, predvsem s pomočjo sodobnih množičnih medijev, da sodelovanje v ostalih formalnih fazah političnega delovanja (na primer informiranje, sestajanje, dajanje predlogov, glasovanje itd.) že pomeni dejansko demokracijo.

Gre torej za dva, v usmerjenosti razlikujoča se tipa političnega organiziranja in delovanja. V prvem smisel političnega delovanja ni boj za oblast kot tisto mesto v družbi, s katerega je mogoče (s pomočjo ustreznih aparatov države) usmerjati in kontrolirati družbo, temveč takšno organizirano *osveščanje o procesih in odnosih v družbi*, ki bo omogočalo vsakemu posamezniku, da bo sam v sebi in skupaj z drugimi ter s sredstvi, ki so mu na voljo, oblikoval moč za vpliv na druge ljudi in institucije, in to tako, da bodo učinki skladni z njegovo vlogo samostojnega in odgovornega subjekta.

Seveda pa je smisel političnega delovanja lahko tudi boj za oblast in skladno s tem tudi omejeno, delno, nedokončano osveščanje večine o dejanskih procesih in odnosih, ki tako lahko zadostuje posamezniku za samostojno opravljanje le preprostih političnih aktivnosti (zborovanje, vzklikanje, dvigovanje rok itd.). S posebnim sistemom metod izločanja posameznikov iz ključnih faz političnega osveščanja, v katerih se pridobiva dovolj natančna in celovita zavest o procesih, odnosih in seveda tudi posameznikih, se onemogoča tudi oblikovanje moči za dejanski vpliv v družbi, s tem pa se onemogoča tudi družbena odgovornost.

Seveda je zelo verjetno, da bi na primer sistem proti moči (na primer tudi strankarski pluralizem) vsaj deloma omejeval nakazane možnosti zlorabe moči in prispeval k povečevanju konkurenčnosti in racionalnosti. A kljub temu je stališče, ki stavi le na tega konja, ki na primer pravi, da je »strukturno težnjo po nasilnem prilščanju države kot aparata moči mogoče krotiti le z ustavno dogovorjenim modelom organiziranja političnega pluralizma kot sistemom protimoči« (Jože Pučnik, Nova revija 57), ujeta v okvir oblastne paradigme moči, in zato ne korak preveč, ampak korak premalo.

Vzpostavljane kontramoci namreč še ne pomeni, da bi bila ta moč v svojem bistvu kaj drugačna, da bi nosila s seboj osvobajajoče potence. Nasprotno, manipulativnost bi bila v takšnem primeru sprejeta kot princip, le da bi šlo za poliarhičen sistem. Seveda lahko predvidevamo, da bi različne politične stranke do neke mere razkrivale manipulacije druga druge, toda le do tiste stopnje, ko razkritje osnovnih mehanizmov produkcije politične moči in vpliva ne bi ogrozilo imanentne oblastne paradigme in strukture. To je seveda protislovje, v katerem se gibljejo vse klasične politične stranke in bi ga lahko označili kot *nezmožnost dovršitve procesa osveščanja*. Gre seveda za strukturno nezmožnost, kajti prestop meje bi pomenil razkroj stranke, in s tem tudi prestop, preseganje »strankarstva« kot takšnega. Toda mislim, da bi nam moralo iti prav za to. Dejstvo, da smo se že seznanili z ideološkimi projekti, ki govorijo o tem, pa seveda prav v ničemer ne spreminja dejanske nemoči v tej smeri.

Resnici na ljubo je treba reči, da na omenjeno nedovršenost opozarja tudi

Pučnik, ko pravi, da »načelni in strukturni problem političnega sistema v modelu organiziranega političnega pluralizma ni rešen. Pozitivni pomen razsvetljske tehnologije političnega reguliranja je v danes dostopnih instrumentih le manjše zlo, le manjša nezadostnost v primerjavi z drugimi tehnologijami, npr. z leninističnimi.« (Pučnik, NR 57, str. 134).

Nakazane nedoslednosti v analizi obstoječega (monopolnega) načina produkcije politične moči in vpliva so lahko tudi izhodišče za radikalnejše in s tem politično produktivnejše zahteve in konkretne ukrepe. Če torej res hočemo demokracijo, se moramo zavedati, da ni prava dilema ena ali več strank, ampak gre za *odločitev med dvema temeljnima tipoma produkcije* družbene in politične moči in vpliva na oblast, ki seveda producirata tudi dva tipa političnih sistemov. Najbolj enostavno rečeno se ljudje v enem igrajo politiko, v drugem se politika igra z njimi. V enem si ena ali več strank prizadeva, da bi ljudje verjeli njihovim idejam in jih podpirali (v boju za oblast ali v vladanju!), v drugem je bistvo enakopravna možnost sodelovanja vsakogar v tistih fazah političnega osveščanja in organiziranja, ki omogoča moč za vpliv in s tem tudi odgovornost za posledice svojega vpliva. V enem je temeljni princip sodelovanja v sferi politike lojalnost stranki, izkazano skozi ravnanje ob volitvah, v drugem gre za lojalnost argumentom. Kako poimenovati eno in drugo možnost, je seveda stvar izbire in dogovora. Vsekakor pa druge možnosti ni koristno imenovati in definirati le negativno kot nestrankski način političnega organiziranja, kajti njegova bistvena značilnost ni nasprotovanje strankarstvu, ampak preseganje le-tega s takšnimi mehanizmi in metodami oblikovanja moči in vpliva, ki omogočajo politično in družbeno enakopravnost.

In tu smo prišli do tiste točke, ko se pravi problem šele odpre. Kajti bistveno vprašanje so prav konkretni mehanizmi in metode, ki omogočajo enakopravnost in spodbujajo umnost. Ali drugače, *gre za besede*, pravila, ki bodo omogočila ali spodbudila »politična« dejanja (prosto po Slavoju Žižku), tako kot na primer obrestne mere (kot »besede«, pravila) spodbujajo ali zavirajo določena »ekonomska« ravnanja. To pa je seveda tudi točka, kjer omaga večji del sodobne družboslovne, še posebej politološke znanosti, kajti to bi pomenilo zahteven paradigmatski prelom in s tem pa tudi nujnost konkretnega poseganja v razmerje političnih sil, kar je lahko pogumno, pionirsko dejanje s seveda precej nepredvidljivimi posledicami.

V upanju, da bodo torej konkretni mehanizmi in metode oblikovanja politične moči in vpliva postali predmet posebne razprave, kot si to tudi zaslužijo, naj opozorim le še na nekaj splošnih političnih pogojev, ki jih je najbrž nujno izpolniti, da bi druga možnost (enakopravnostni način političnega vplivanja) lahko pridobila zadostno družbeno moč.

Mislim, da je za njeno realizacijo potrebna koalicija družbenih, interesnih in političnih subjektov, vendar ne koalicija v ideološkem smislu. Predvsem je potrebna *koalicija v formalnem smislu*: kot zagotavljanje (s konkretnimi pravili ravnanja) takšnega načina produkcije politične moči in takšnega načina vpliva na oblast, ki lahko omogoči prevlado umnosti, racionalnosti, humanosti in enakopravnosti v nasprotju z ideološkim in političnim kolonializmom.

Gre torej za *koalicijo pravil*, nekakšno PRAVILNO KOALICIJO, ki ima skupna pravila ravnanja subjektov v ključnih političnih fazah in točkah, kjer se oblikuje moč za vpliv na oblast. *Pravila* morajo biti seveda tako natančna in konkretna, da bodo lahko služila *kot mere in merila* za ugotavljanje dejanske politične in človeške usmerjenosti posameznih subjektov in sankcioniranje, in to ne glede na ideološko verbalno fasado.

Kakšna bo eksplicitna ideološka, idejna, nazorska naravnost subjektov, kako se bodo imenovali (stranke, zveze, gibanja itd.), kakšna bo njihova organizacijska forma in organiziranost, je potemtakem bolj ali manj irelevantno in zato tudi stvar popolnoma svobodne izbire.

Politični subjekti »pravilne koalicije« bi bili torej v bistvu (v pravilih igre) kooperativni, zato da bi zaščitili politični sistem, za katerega skupaj ugotavljajo, da omogoča umnost, racionalnost, humanost, enakopravnost itd. In prav zato bi bili lahko v konkretnih idejah, programih in kadrih konkurenčni. Gre torej za nujnost družbene koalicije, ki je več kot le koalicija ob posameznih programih ali ciljih (npr. v boju proti inflaciji), torej koalicijo, ki bo omogočala takšno skladnost sredstev, načinov in metod političnega delovanja (sistem), ki omogoča prevlado tehtnosti argumentov, v skladu z zmožnostjo in pripravljenostjo ljudi. Vse to pa bi zahtevalo tudi dokaj radikalne posege v položaj, vlogo in način delovanja predvsem ZK pa tudi SZDL. Posegi bi morali zajeti tako opuščanje pojmov avantgardnosti in vodilnosti (posebej v Ustavi), spremembo pravil notranjega političnega delovanja, posebej demokratični centralizem (v statutu), svobodni pluralizem organizacijskih oblik itd. Morebitne blokade tega procesa pa bodo zagotovo povečale pritiske v smeri zgolj zamenjave oblasti, z vsemi posledicami zapravljenosti.